

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄՈԴԵԼՆԵՐԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ԶԱՂԱԶԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ

Հարկաբյուջետային քաղաքականությունը երկրի մակրոտնտեսական քաղաքականության կարևոր քաղաքականության մեկն է, հետևաբար, պետական ծախսերի քաղաքականությունը երկրի մակրոտնտեսական զարգացման մոդելի յուրովի արտահայտիչ է և պետական ծախսերի քաղաքականության ցանկացած ուսումնասիրություն պետք է սկսել երկրի մակրոտնտեսական զարգացման առանձնահատկությունների համատեքստում:

Զարգացած տնտեսություն ունեցող երկրներում տարածված են ազգային տնտեսությունների կառավարման երեք տիպի մոդելներ¹, որոնք են.

1. Նեոլիբերալ մոդել. Այն բնորոշ է անգլոսաքսոնական երկրներին՝ ԱՄՆ, Մեծ Բրիտանիա, Իռլանդիա և Նոր Զելանդիա: Նեոլիբերալ անգլոսաքսոնական մոդելը ձևավորվել է 1980-ական թթ. և 1990-ական թթ. սկզբին և բնութագրվում է տնտեսության մեջ պետության ոչ մեծ դերով և ձեռնարկատիրական գործունեության ակտիվությամբ: Նշված երկրներում, համեմատած այլ զարգացած երկրների հետ, բավականին նվազել է պետական սեփականության մասնաբաժինը, նվազել է պետական ծախսերի հարաբերությունը եկամուտներին, որոշ չափով նվազել է մաս բնակչության սոցիալական պաշտպանվածության մակարդակը: Անգլոսաքսոնական երկրները ներկայումս աչքի են ընկնում տնտեսական զարգացման բարձր տեմպերով: Մոդելի թերությունը բնակչության տարբեր շերտերի միջև եկամուտների կտրուկ արտահայտված տարբերությունն է:
2. Սոցիալական շուկայական տնտեսություն. Այն բնորոշ է մայրցամաքային եվրոպական երկրներին, Կանադային, Իսրայելին: Այս երկրներում պատմականորեն բարձր է պետության դերը, հարաբերականորեն բարձր է պետական սեփականության բաժինը և պետական ծախսերի մակարդակը, իրականացվում են բնակչության սոցիալական պաշտպանության լայնամասշտաբ ծրագրեր: Պետությունը տնտեսության մասնավոր հատվածի եկամուտները վերաբաշխում է հարկային համակարգի միջոցով, որը բավականաչափ բարձր է ձեռնարկությունների և բարձր եկամուտներ ունեցող անձանց շրջանակի համար: Իր բնույթով այս մոդելը իրենից ներկայացնում է սոցիալ-լիբերալիզմ՝ որոշակի փոխզիջումային տարբերակ, կապիտալիզմի և սոցիալիզմի միջև, ինչը նպաստում է հասարակության մեջ որոշակի ներդաշնակության ստեղծմանը: Այս մոդելի թերություններից են գործազրկության բարձր մակարդակը, պետական բյուջեի դեֆիցիտը, տնտեսության առանցքային ճյուղերում պետական ձեռնարկությունների ցածր արդյունավետությունը:
3. Երրորդ մոդելը բնորոշ է Արևելյան Ասիայի երկրներին՝ Ճապոնիա, Հարավային Կորեա, Թայվան, Սինգապուր: Այս տնտեսություններին բնութագրական է յուրահատուկ արևելյան կլանայնությունը, պետության և ձեռնարկությունների շահերի միասնացվածությունը, ազգային տնտեսությունների արտահանման ուղղվածությունը: Արևելյան Ասիայի երկրների տնտեսական զարգացման մեջ առանձնահատուկ կարևորվում է պետության դերը. ազգային տնտեսությունների գերակա ուղղությունները ճիշտ որոշելու, արտահանման խթանման և արտասահմանյան մրցակիցներից տեղական արտադրողներին պաշտպանելու պետության հետևողական քաղաքականության շնորհիվ Արևելյան Ասիայի երկրների մեծ մասը 1950-ական թթ. հետամնաց գյուղատնտեսական երկրներից 1990-ական թթ. վերածվել էին զարգացած արդյունաբերական երկրների:

Հայաստանը, ինչպես նախկին սոցիալիստական բոլոր երկրները, որոնց բնորոշ էր տնտեսության վարչաիրամայական բնույթը, 1980-ական թթ. վերջերից ընտրել է զարգացման շուկայական ճանապարհը և այժմ համաշխարհային տնտեսության մեջ հանդես է գալիս որպես անցումային երկիր:

Երկրի զարգացման մոդելի ընտրությունը կախված է բազմաթիվ գործոններից՝ երկրի աշխարհագրական դիրքից, ազգային մշակույթի զարգացման առանձնահատկություններից, սոցիալ-տնտեսական գործոններից և այլն: Հնարավոր չէ միանշանակ պնդել, թե զարգացման այս կամ այն մոդելը լավագույնն է: Յուրաքանչյուր երկիր ունի իր չկրկնվող առանձնահատկությունները, և մույն, մույնիսկ իդեալական մոդելի կիրառումը աշխարհի բոլոր երկրներում միաժամանակ հնարավոր չէ:

Ակնհայտ է մաս, որ աշխարհում չկա բացարձակ լիբերալիզմ և բացարձակ սոցիալիզմ, և յուրաքանչյուր երկրում գործում է որոշակի կոմպրոմիսային տարբերակ՝ սոցիալական շուկայական և լիբերալ շուկայական տնտեսությունների միջև (Տնտեսական պատմության ամբողջ ընթացքում կարելի է տեսնել տարբերային անցումներ ազատ շուկայից դեպի պետականացում և հակառակը):

Հաշվի առնելով, որ տիպային մոդելների սահմանազատումը պայմանական է և ոչ կատեգորիկ, ուսումնասիրության այս փուլում հավակնություն չունենք միանշանակ պնդելու զարգացման այս կամ մոդելի կիրառման օգտին: Կարծում ենք, որպես անցումային երկիր, ելնելով իր բնական, աշխարհաքաղաքական և մշակութային պայմաններից, ուսումնասիրելով յուրաքանչյուր մոդելի առանձնահատկությունները, զարգացման այս փուլում Հայաստանի Հանրապետության մակրոտնտեսական քաղաքականությունը պետք է ուղղված լինի մոդելների առավելությունների հնարավորինս համադրմանը՝ նվազագույնի հասցնելով թերությունները: Այսպես, եթե մրցակցության խթանման տեսակետից նախընտրելի է լիբերալ տնտեսությունը, ապա աղքատության հաղթահարման ռազմավարական նպատակի առկայությունը փաստարկ է սոցիալական շուկայական

¹ А. И. Погорлецкий «Экономика Зарубежных Стран», Издательство Михайлова В. А. Санкт-Петербург 2000, с. 116:

տնտեսության օգտին, իսկ փոքր ռեսուրսներով արագ զարգանալու արևելյան մոդելը կարող է բավականաչափ կիրառելի առանձնահատկություններ պարունակել Հայաստանի համար:

Հակիրճ ներկայացնենք այդ մոդելներով զարգացող մի քանի երկրների տնտեսական պատմության առանձնահատկությունները:

Սոցիալական ուղղվածություն ունեցող տնտեսության տիպիկ օրինակ է հանդիսանում Ֆրանսիան¹: Այստեղ պետությունը վերաբաշխում է ՀՆԱ-ի 54%-ը, իսկ պետական հատվածում զբաղվածները կազմում են ընդհանուր զբաղվածների 24%-ը: Ֆրանսիային բնորոշ է քաղաքացիներին տրվող սոցիալական երաշխիքների զարգացած համակարգը. այս երկրում կենսաթոշակային տարիքի անցնում են ավելի վաղ տարիքում՝ 50-55 տարեկանում, կենսաթոշակները և գործազրկության նպաստները բարձր են երբեմն մույնիսկ միջին աշխատավարձից, պետական ծառայողները աշխատանքից չեն կրճատվում և վարձատրվում են ավելի բարձր, քան մասնավոր հատվածի աշխատողները: Ֆրանսիայում ի սկզբանե խնդիր էր դրված ընդլայնել զբաղվածությունը պետական հատվածում, մինչև այժմ բարձր հեղինակություն ունի պետական ծառայությունը, համարյա բոլոր ֆրանսիացիները ձգտում են պետական ծառայության, իսկ մասնավոր ձեռնարկատիրությանը շատ քչերն են ցանկանում զբաղվել: Պետությունը պատշաճ ուշադրություն չի դարձնում տեխնոլոգիական բազայի զարգացմանը, իսկ պետական ծառայողները առանձնապես շահագրգռված չեն իրենց աշխատանքի արդյունավետությունը բարձրացնելու հարցում: Ֆրանսիային բնորոշ է ուղեղների արտահոսքը, որովհետև բուհերը հիմնականում պատրաստում են պետական հատվածում աշխատող կադրեր, չեն պատրաստում բարձրորակ մենեջերներ և ի վիճակի չեն արագ արձագանքել աշխատանքի շուկայի փոփոխություններին: Այս տնտեսության բերություններից է այն, որ երկրում զբաղվածությունը կրճատվում է, թոշակառուների թիվը և բնակչության սոցիալական բնույթի եկամուտներն աճում են: Ջարգացման այս միտումների պահպանումը կարող է շուտով խնդիրներ առաջացնել պետական ֆինանսների ոլորտում (դեֆիցիտ/ՀՆԱ և պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշների աճ) և հանգեցնել երկրի մրցունակության նվազման:

Ֆրանսիայի օրինակը ցույց է տալիս, որ պետական սոցիալական քաղաքականության չափից ավելի շեշտադրումը կարող է բացասաբար ազդել մասնավոր ձեռնարկատիրության խթանման վրա, նվազեցնել մասնավոր նախաձեռնությունը և խնդիրներ ստեղծել պետական ֆինանսների բնագավառում: Սոցիալական երաշխիքների գերհագեցած համակարգը կարող է խոչընդոտել երկարաժամկետ և կայուն տնտեսական աճը:

Անգլիական տնտեսական զարգացման մոդելը տարբերվում է վերը նշված շուկայական զարգացման մոդելից պետության ավելի պասիվ դերով և մասնավոր ձեռնարկատիրության խթանմամբ: Ժամանակակից անգլիական նեոլիբերալ տնտեսության հիմքերը դրվել են 1980-ական թթ. տնտեսական բարեփոխումներով² (Թեթչերիզմ), որոնք ուղղված էին շուկայական մեխանիզմների ամրապնդմանը՝ մասնավորեցման, տնտեսության կարգավորման և հարկային բարեփոխումների միջոցով: Բավական է նշել, որ կառավարության ծախսերը 1982թ. 47.5%-ից 1996թ. դարձան ՀՆԱ-ի 41.6%-ը, իսկ պետական հատվածը արտադրում է ՀՆԱ-ի 8%-ը: Պետությունը բարեփոխումների արդյունքում ազատվեց ոչ արդյունավետ և վնասով աշխատող ձեռնարկություններից, որոնք մասնավոր սեփականության առկայությանը դարձան եկամտաբեր: 1979-1994թթ. մասնավորեցման արդյունքում Մեծ Բրիտանիայի պետական բյուջե մուտքագրվեց 55.5 մլրդ ֆունտ ստերլինգ: Մեծ Բրիտանիայի տնտեսական քաղաքականությունը ուղղված է տնտեսության ուղղակի կարգավորման նվազմանը, ներքին շուկայում մրցակցության խթանմանը, մասնավորեցմանը և մասնավոր հատվածի աշխուժացմանը, պետության կողմից միայն այն ճյուղերի զարգացման հովանավորությունը, որոնք կենսականորեն անհրաժեշտ են ազգային տնտեսության զարգացման համար, սակայն այս ճյուղերի զարգացման համար շուկայական մեխանիզմները անարդյունավետ են (ատոմային էներգետիկա, տրանսպորտի որոշ տեսակներ և այլն):

Որպես տիպիկ նեոլիբերալ տնտեսություն, հակիրճ ներկայացնենք նաև ԱՄՆ-ի տնտեսական զարգացման որոշ առանձնահատկություններ³:

1929-1933թթ. Մեծ ճգնաժամից դուրս գալու նպատակով ԱՄՆ նախագահ Ֆրանկլին Ռուզվելտը ներկայացրեց իր հայտնի «Նոր կուրսը», որը ներառում էր ֆինանսական օրենքներ, տնտեսության կառուցվածքային փոփոխություններ, սոցիալական օրենքներ, տարածքային զարգացման քաղաքականություն: Սոցիալական քաղաքականության առումով կարելի է նշել ցածր եկամուտներ ունեցող անձանց զբաղվածությունը ապահովելու համար հասարակական աշխատանքների կազմակերպումը: «Նոր կուրսի» շրջանակներում իրականացվել են շուրջ 400.000 տարբեր ծրագրեր, որոնց արդյունքում կառուցվել են մոտ 50 օդանավակայաններ, բազմաթիվ ճանապարհներ, դպրոցներ, տարբեր ենթակառուցվածքներ: Ռուզվելտի «Նոր կուրսը» իրականացվեց բարեհաջող կերպով (ինչի մեջ քիչ դեր չխաղաց նաև իշխանությունների քաղաքական կամքը) և երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակաշրջանում ԱՄՆ տնտեսությունը լիովին առողջացած էր:

Հետպատերազմյան շրջանում, Եվրոպական երկրների և Ճապոնիայի արտադրական հզորությունների աճին գուգահեռ, ԱՄՆ-ի ՀՆԱ-ի տեսակարար կշիռը արդյունաբերական զարգացած երկրների մեջ սկսեց կրճատվել: Համաշխարհային տնտեսության մեջ առաջատարի դիրքերը կորցնելու վտանգի ներքո ԱՄՆ-ը սկսեց իրականացնել հետևյալ միջոցառումները. բարձր տեխնոլոգիական արտադրանքի համաշխարհային շուկայում դիրքերը ամրապնդելու նպատակով զգալիորեն ավելացվեցին հատկացումները գիտահետազոտական և փորձարարական բնագավառներում, խորացվեցին արդյունաբերության կառուցվածքային փոփոխությունները ի օգուտ գիտատար ճյուղերի, առաջացան և զարգացան ԳՏԱ խթանման մոդ մեթոդներ: Հետպատերազմյան շրջանում ԱՄՆ-ում լայնորեն կիրառվում էր ամբողջական պահանջարկի կառավարման Քեյնսյան

¹ Նշված աշխ., էջ 220-223:

² Նշված աշխ., էջ 229-231:

³ Նշված աշխ., էջ 139-150:

քաղաքականությունը, որի հիմքում ընկած է լրիվ զբաղվածության և տնտեսական աճի բարձր տեմպերի ապահովումը:

Ձարգացման նեոկոնսերվատիվ փուլի սկիզբը ԱՄՆ-ում դրվել է 1980-ական թթ. նախագահ Ռեյգանի կողմից (ռեյգանոմիկա): Ռեյգանոմիկայի հիմնական ռազմավարական բաղկացուցիչը ԳՏԱ-ի խրախուսումն էր՝ գիտահետազոտական և փորձարարա-կոնսերվատիվության բնագավառներում պետական ծախսերի մեծացման և մասնավոր ծախսերի խրախուսման (հարկային արտոնություններ) միջոցով: ԱՄՆ-ը ներկայումս զարգացած երկրների շարքում ամենամեծ հատկացումներն է կատարում գիտահետազոտական աշխատանքներին՝ ՀՆԱ-ի մոտ 3%-ը, ինչը երկարաժամկետ հեռանկարում ապահովում է երկրի առաջատար դիրքերը համաշխարհային գիտատեխնիկական առաջընթացում:

Ռեյգանոմիկայի արդյունքում տեղի ունեցավ անցում պետական միջամտության ակտիվ քաղաքականությունից կարգավորման անուղղակի մեթոդներին և մասնավորեցման միջոցով զգալիորեն նվազեց պետական հատվածի մասնաբաժինը տնտեսության մեջ:

ԱՄՆ-ի մակրոտնտեսական քաղաքականության մոդելը որոշակի ճշգրտումների ենթարկվեց նախագահ Բիլնթոնի իրականացրած բարեփոխումներով: Մասնավորապես, փոփոխությունների ենթարկվեց բյուջետային քաղաքականությունը և պետությունը վերադարձավ տնտեսության առավել ակտիվ կարգավորման դերին: Բիլնթոնի բյուջետային քաղաքականության հիմքում ընկած էր բյուջեի դեֆիցիտի վերացման խնդիրը, որի շրջանակներում իրականացվում էր գիտական հետազոտությունների և փորձարարական աշխատանքների, սոցիալական ենթակառուցվածքների, կրթական ծրագրերի ընդլայնումը հովանավորում: Միաժամանակ, Բիլնթոնը առաջարկում էր մեծացնել տնտեսության պետական հատվածում ներդրումային ծրագրերը: Խթանվեցին պետական և մասնավոր ներդրումները գիտության և տեխնոլոգիաների, կրթության և աշխատանքային ռեսուրսների վերապատրաստման ոլորտներում: Ենթադրվում էր, որ սոցիալական ենթակառուցվածքների զարգացումը կարող է ապահովել տնտեսության հետագա աճը:

ԱՄՆ նախագահ Բիլնթոնի կողմից երկրի մակրոտնտեսական զարգացման մոդելում կատարված փոփոխությունները հանգեցրին կառավարության ֆինանսների զգալի բարելավման (Եթե 1992թ. ԱՄՆ պետական բյուջեի դեֆիցիտը կազմում էր 290.4 մլրդ դոլար, ապա 1999թ. ԱՄՆ-ը հասել էր 80 մլրդ դոլար հավելույթի) և զարգացման մոդ փուլի՝ «Նոր տնտեսության»:

Բերված օրինակները թույլ են տալիս եզրահանգել, որ նույնիսկ ամենալիբերալ տնտեսության համարում ունեցող երկրները, ինչպիսիք են ԱՄՆ-ը և Մեծ Բրիտանիան, ճգնաժամներից դուրս գալու և տնտեսության կայացման փուլերում իրականացրել են տնտեսության ակտիվ պետական կարգավորում: Ձարգացման այն ժամանակահատվածներում, երբ տարբեր երկրներում բարձր է եղել աղքատության և գործազրկության մակարդակը, բավարար զարգացած չեն եղել տնտեսական և սոցիալական ենթակառուցվածքները, իրականացվել են տնտեսական կյանքում պետության ակտիվ միջամտություն և ընդլայնող հարկաբյուջետային քաղաքականություն: Այդ մասին է վկայում, և «Նոր կուրսը» ԱՄՆ-ում, և այն հանգամանքը, որ կապիտալիստական և լիբերալ տնտեսության այնպիսի խոր արմատներ ունեցող երկրում, ինչպիսին Մեծ Բրիտանիան է, լայնածավալ մասնավորեցում էր իրականացվում ընդամենը 1980-ական թթ.: Իհարկե, բերված օրինակները ցույց են տալիս նաև, որ տնտեսության կարգավորումը չպետք է խանգարի ձեռնարկատիրական նախաձեռնությունը, ազատ մրցակցությունը և պետական ֆինանսների ոչ արդյունավետ կառավարմանը, ինչպես դա տեղի է ունենում Ֆրանսիայում:

Արևելյան Ասիայի երկրներից ներկայացնենք տնտեսության զարգացման ճապոնական մոդելի¹ որոշ առանձնահատկություններ.

1. Տնտեսության զարգացման մեծ խթան են հանդիսանում բարձր որակավորում ունեցող կադրերի առկայությունը: Հետպատերազմյան շրջանում Ճապոնիայի կրթության ոլորտում կատարված ներդրումները հանգեցրին նրան, որ Ճապոնիայում զբաղվածների 90%-ը բակալավրին համապատասխանող կրթական մակարդակ ունի: Այս գործոնը զգալի ներուժ հանդիսացավ Ճապոնիայի հետագա զարգացման համար: Այս ոլորտում զգալի անելիքներ ունի Հայաստանը: Կրթության ոլորտի Խորհրդային տարիների նվաճումները զգալի կորուստներ կրեցին անցումային շրջանի առաջին տարիներին. անհրաժեշտ է և՛ վերականգնել այդ կորուստները, և՛ միաժամանակ շեշտադրել մոր պայմաններին համապատասխան կրթական համակարգի ստեղծումը:
2. Հետպատերազմյան Ճապոնիայի տնտեսական թռիչքի հիմնական գործոններից մեկը բարենպաստ արտաքին միջավայրն էր: 1940-ական թթ. վերջին երկրի ապառազականացումը շատ արագ ստեղծեց բարենպաստ արտաքին միջավայր երկրի զարգացման համար: Իհարկե, Ճապոնիայի զարգացման համար մեծ դեր է խաղացել նաև «սառը պատերազմի» ժամանակաշրջանը, երբ ԱՄՆ-ը և Արևմտյան Եվրոպան բարեկամաբար են տրամադրվել Ճապոնիայի նկատմամբ, ինչը հնարավորություն է տվել երկրին ներմուծել էժան տեխնոլոգիաներ, իրականացնել արդյունաբերության վերակառուցում՝ առաջադեմ բարձր տեխնոլոգիական արտասահմանյան ապրանքներ գնելու հիմքի վրա: Հայաստանի դեպքում արտաքին միջավայրը կարելի է գնահատել որպես անբարենպաստ. ընդհանրական է Ճապոնիայի հետ այն հանգամանքը, որ Հայաստանը ևս զարգացման մեծ ներուժ ունի տնտեսության ապառազականացման առումով: Եթե քաղաքական հանգամանքները բարենպաստ դառնան Հայաստանի համար՝ թույլ տալով նվազեցնել ռազմական ծախսերը Եվրոպական երկրների միջին ծախսերի աստիճանի, նկատելիորեն կփոխվի պետական բյուջեի ծախսերի կառուցվածքը և զգալի միջոցներ կազատվեն, ինչը սոցիալ-տնտեսական և հարկաբյուջետային քաղաքականության ճշգրտումների անհրաժեշտություն կառաջացնի և կարող է լուրջ խթան հանդիսանալ երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման համար:

¹ Նշված աշխ., էջ 278-288:

3. Պետության և բիզնեսի համագործակցություն. բավականաչափ հետաքրքրական է ճապոնիայում պետության և բիզնեսի յուրօրինակ համագործակցությունը: Պետությունը մշակում է արդյունաբերության զարգացման ռազմավարություն՝ ստեղծելով պայմաններ որոշակի ճյուղերի զարգացման համար և փոփոխում իր առաջնահերթությունները՝ ծրագրված խնդիրների լուծման ընթացքից կախված: Այսպիսով, սկսելով ոչնչից, ճապոնիան ներկայումս ստեղծել է իր սեփական հզոր գիտատեխնիկական բազան և դարձել է կապիտալ արտահանող առաջատար երկրներից մեկը:

Որպես չափերով փոքր և ռազմական մեծ ծախսեր կատարելու դատապարտված երկիր, մեզ համար որոշակի հետաքրքրություն է ներկայացնում մաս Իսրայելը: Սա մի երկիր է¹, որը մեծ նվաճումների է հասել տնտեսական զարգացման ընդամենը 50 տարիների ընթացքում: Տնտեսության բնորոշ հատկանիշներից են արտաքին ֆինանսավորման մեծ ծավալները և պետության ակտիվ միջամտությունը տնտեսությանը: Հայրենադարձների մեծ հոսքերը ստիպում են պետությանը իրականացնել բնակարանաշինության, աշխատատեղերի ստեղծման և այլ հատուկ ծրագրեր: Պետական հատվածի բաժինը Իսրայելի տնտեսության մեջ շուրջ 30% է:

Այս պետության հիմնադիրները իրենց պարտքն են համարել երկիրը դարձնել գիտելիքների և կրթության միջազգային կենտրոն: Իսրայելը զարգացնում է իր սեփական տեխնոլոգիական բազան՝ առաջնահերթություն տալով գիտատար ճյուղերի զարգացմանը և գիտատար արտադրանքի արտահանմանը: Երկրում տեղի են ունեցել 3 խոշոր գիտատեխնիկական հայտնագործություններ՝ բժշկության, ագրոնոմիայի և կապի ու հեռահաղորդակցության բնագավառներում: Եթե ԱՄՆ-ի գիտատար արտադրանքի արտահանման տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում 2.3% է, ապա Իսրայելինը՝ 2%:

Իսրայելի նպատակաուղղվածությունը՝ դառնալ առաջատար ԳՏԱ-ում, բարձր որակավորված կադրերը և գիտության հովանավորությունը պետության կողմից տալիս են իրենց արդյունքը և Իսրայելը համաշխարհային մակարդակով անվիճելի առաջատար է ռազմական տեխնոլոգիաների որոշ տեսակների, ավիատի մշակման և ադամանդի արտադրության, արեզակնային էներգիայի օգտագործման և գենային ինժեներիայի (գյուղատնտեսության) ոլորտներում: Իսրայելի տնտեսությանը բնորոշ է պետական, մասնավոր և կոոպերատիվ սեփականության (հատկապես գյուղատնտեսության և տուրիզմի ոլորտներում) առկայությունը:

Իսրայելը առանձնանում է մաս իր ուժեղ սոցիալական քաղաքականությամբ. մասնավորապես, երկրի բնակչության աճին ուղղված սոցիալական ապահովում, նորաբնակների տեղավորում՝ կադրերի պատրաստում և վերապատրաստում, ձեռնարկություններին վարկերի տրամադրում նոր աշխատատեղեր ստեղծելու նպատակով, բնակարանաշինություն, համընդհանուր բժշկական սպասարկում (առողջապահության ֆինանսավորումը կազմում է ազգային եկամտի մոտ 8%-ը):

Իսրայելը որոշակի ընդհանրություններ ունի Հայաստանի հետ երկրի տարածքի և բնակչության փոքր լինելու, բնակչության միազգայության, արտաքին անբարենպաստ միջավայրի առումներով: Զարգացման սկզբնական փուլում Իսրայելը զգալի արտաքին օժանդակություն է ստացել, ինչի հնարավորությունը ունեցել է և ունի մաս Հայաստանը:

Իսրայելի փորձը ցույց է տալիս, որ պատշաճ ուշադրություն դարձնելով գիտության և տեխնիկայի ֆինանսավորման վրա, պետության կողմից հովանավորելով տնտեսության պրոգրեսիվ հատվածները, բժշկության զարգացման բարձր մակարդակ ապահովելով, հայրենադարձությունը խրախուսելով, բարձր որակավորում ունեցող կադրերի կյանքի բավականաչափ բարեկեցիկ պայմաններ ստեղծելով, միաժամանակ արտաքին քննամիների առկայության պայմաններում, կարելի է հասնել ցնցող հաջողությունների: Շատ կարևոր հանգամանք է մաս այն, որ Իսրայելը հանդիսանում է մտավոր ներուժի կենտրոն՝ Իսրայելի միակ ռեսուրսը ևս մարդկային ներուժն է:

Քանի որ մեր ուսումնասիրության առարկան պետական ծախսերի քաղաքականությունն է, հետևաբար, մակրոտնտեսական տիպային մոդելների և մեզ համար որոշակի հետաքրքրություն ներկայացնող երկրների տնտեսական համակարգերի ամփոփ ներկայացումը նպատակ ունի որոշակի կողմնորոշիչներ առանձնացնել պետական ծախսերի ոլորտում: Դրանք, ըստ մեզ, հետևյալն են.

- Թեև ժամանակակից տնտեսագիտական միտքը շեշտում է նեոլիբերալ մոդելի առավելությունները էտատիզմի նկատմամբ, սակայն ոչ մի նեոլիբերալ ուղղությամբ զարգացող պետություն չի հրաժարվում տնտեսության բոլոր ճյուղերից. նույնիսկ ամենալիբերալ տնտեսությունների մի մասում ռազմավարական նշանակություն ունեցող ճյուղերը հանդիսանում են պետական սեփականություն, բացի այդ բոլոր երկրներն էլ տնտեսական զարգացման որոշակի փուլում տնտեսական քաղաքականության լավագույն եղանակը եղել է տնտեսության ակտիվ կարգավորումը պետության կողմից:
- Ժամանակակից աշխարհում մրցակցային պայքարում առավելություններ ձեռք բերելու հնարավորություն ունեն միայն այն պետությունները, որոնք պատշաճ ներդրումներ են կատարում գիտության և կրթության բնագավառում: Դրա կարևորությունը հատկապես մեծ է ռեսուրսներով ոչ հարուստ երկրների համար:
- Տնտեսական զարգացման յուրաքանչյուր փուլում պետք է առանձնացնել տնտեսության որոշակի ճյուղերի զարգացման առաջնահերթություններ, ունենալ այդ առաջնահերթությունները ապահովող հստակ ռազմավարական ծրագիր, որը պետք է փոփոխել ժամանակի պահանջներին զուգընթաց: Ինչը իր արտահայտությունը պետք է գտնի մաս պետական ծախսերում:
- Տնտեսության զարգացման կարևոր նախապայմաններից է զարգացած ենթակառուցվածքների առկայությունը, ուստի պետության կարևոր խնդիրներից է մաս ներդրումները ենթակառուցվածքներում:
- Իհարկե, անբարենպաստ արտաքին միջավայրը լուրջ խոչընդոտ կարող է հանդիսանալ տնտեսության զարգացման համար և միջազգային տնտեսական հարաբերություններին խոչընդոտելու, և պետական միջոցները հեռանկարային ոլորտներին ուղղելը խանգարելու տեսակետից:

¹ Նշված աշխ., էջ 309-312: